

Betekintés a székesegyház értékeibe

előadás absztraktok

Szakmai konferencia a váci Nagyboldogasszony székesegyház felújításáról
2021.11.13. Vác

Fővédnökök és pályázati támogatók:
Marton Zsolt megyéspüspök

Nemzeti
Együttműködési
Alap

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

Konferencia bizottság:
Elnök: Dr. Varga Lajos
Tagok: Kucsák Gábor
Simon Mária
Kovács György

Moderátor: Komárominé Dr. Kucsák Mónika

Kiadja: Vác Városért Alapítvány
2021

Tartalom

A Szakmai Konferencia szervezői, bizottsági tagok, Fővédnök	2
Köszöntők (Kucsák Gábor, Dr. Varga Lajos, Simon Mária)	3
Absztraktok	
Buzás Gergely: Középkori székesegyház	6
Dr. Jernyei Kis János: A váci székesegyház 18. századi freskóegyüttesének képi programja	8
Velledits Lajos: A székesegyház architektúra festésének feltárása és Maulbertsch kupola freskójának állapotfelmérése	9*
Dr. Janotti Judit: A váci székesegyház építészti értékei	11
Hubayné dr. Horváth Nóra – Gecséné dr. Tar Imola: 250 év a váci püspöki kert és a Székesegyház tér történetében.....	13

Köszöntők

Tisztelt Részvevők!

A koronavírus harmadik hulláma után a Magyar Kormány pályázatot írt ki civil szervezetek részére azért, hogy a kényszerhelyzet után minél hamarabb tudják elkezdni tevékenységüket. Dr. Rétvári Bence országgyűlési képviselő, államtitkár úr hívta fel erre alapítványunk figyelmét. Éltünk a lehetőséggel és sikeres lett pályázatunk. A Vác Városért Alapítvány Kuratóriuma elhatározta, hogy a váci székesegyház felújításáról kellene széles körben tájékoztatást adni lehetőségeink szerint. Ezért úgy határoztunk, hogy egy konferencia keretében erre sort kerítünk. Ötletünk sikeresnek bizonyult, hisz Marton Zsolt püspök atya és Dr. Varga Lajos segédpüspök atya, Molnár Vajk egyházmegyei főépítész úr is támogatta ötletünket. Sok segítséget kaptunk Simon Mária egyházmegyei főmérnök, Kovács György káplán atyától.

Ez a kiadvány, amit a konferencián résztvevő kezében tart, nem egy tudományos anyag. Arra viszont teljesen megfelel, hogy betekintést adjon a konferencián elhangzó előadások tartalmáról. Itt köszönöm meg a konferencia előadóinak, hogy a felkérést készséggel vállalták. Jövőre ünnepeljük az 1772-ben felszentelt székesegyházunk 250 éves jubileumát. Valószínű, hogy az évfordulón még nem csodálhatjuk meg a felújított megújult templomunkat hisz ez óriási munka és történelmi jelentőségű városunk életében. Abban bízunk, hogy mikor elkészül büszkeséggel és örömmel tekintünk rá. Megköszönöm mindenkinek részvételét. Megköszönöm mindenkinek segítségét, akik idejüket nem sajnálva örömmel és mosollyal vállalták ezt a feladatot. Tartalmas együttlétet kívánok.

Kucsák Gábor

Vác Városért Alapítvány elnöke

Tisztelt Konferencia!

A székesegyház vagy másként katedrális az egyházmegye legfőbb temploma, melyet mindenkor megpróbáltak rangjának megfelelően megépíteni, berendezni és díszíteni. Ezek az épületek többnyire nagy méretűek. Így építésük és berendezésük is többnyire hosszú időt vett igénybe. A váci székesegyház hamarosan kétszázötven éves lesz. Ezen eltelt idő alatt még olyan átfogó restaurálásra, mint ami most folyik, nem került sor. Egy helyreállítás mindig előtanulmányokat követel, de a folyamat megkezdése után is sok teendő marad. Mostani konferenciánk szeretné bemutatni a restaurálás előzményeit és folyamatát is, ugyanakkor kitér a székesegyház környezetére, valamint a püspöki kertre is. Ezekkel a gondolatokkal köszöntöm a konferencia résztvevőit.

Dr. Varga Lajos

segédpüspök, általános helynök

„Az építészet a továbbépítés művészete!”
/Dr Hajnóczy Gyula/

Vác területén lévő egyházi épületek műszaki felügyelete kapcsán, nagyon sokrétű feladatellátással találkozom. A műemlékek gondozása, jó karbantartása, fenntartása nemcsak szakmai követelmény, hanem már-már erkölcsi kérdés. Azt gondolom, hogy fokozott figyelmet kell fordítani a műemléki épületekre, - építményekre, - környezetre, történeti kertre, műemléki jelentőségű területekre és az esetleges műemléki helyreállításra. Egyházi területen vagyunk, így a műemlékek közt való mozgásteret meghatározza, sőt nyomatékosítja a szakrális hely, -terület, -környezet. Műemlék helyreállító szemlélet szükséges a karbantartáshoz és az azon túlmutató helyreállításhoz. Tiszteletben kell tartani az értékeket, amiket meg akarunk óvni, ugyanakkor élményszerűvé és hozzáférhetővé is szeretnénk tenni. A feltárt kutatási anyagok, az építési korszak sajátosságainak kellő megismerése és elméleti feldolgozása, megalapozza a szakszerű felújítás, helyreállítás lehetőségét. Továbbá a felújításkor jelenlévő építész irányzat és korszellem mérsékelt jelenléte egyfajta hozzáadott érték. Ezek együttesen teszik teljessé a végleges megjelenést, egy „új kor”, a jelenkor lenyomatát. A visszafogott együttműködés ilyen formán eredményes. A konferencia nemcsak az építészeknek, mérnököknek ad lehetőséget a kutatási anyagok megismerésére, hanem a szakrális építészettel foglalkozó más szakembereknek és laikus érdeklődők számára is. A kultúrával, művészettel, építésüggyel, örökségvédelemmel foglalkozó hatóságok, szakmai szervezetek és civil szervezetek részvétele segíti a szakrális emlékeink megmentésére irányuló hozzáállást és közös gondolkodást.

Simon Mária
Egyházmegyei Főmérnök

Buzás Gergely A középkori váci székesegyház

A középkori váci székesegyházat Kozák Károly és Tettamanti Sarolta korlátozott területű ásatásai után teljes egészben Batizi Zoltán tárta fel a 2013-2015 között. Az ő felkérésére, és ásatási eredményei alapján 2015-ben készítettem el a székesegyház építéstörténeti rekonstrukcióját.

A későbbi váci vár területén, egy római kori épület helyén, a 11. század elején egy feltehetően királyi udvarház épült. Ezt az udvarházat még 1074 előtt átépítették, majd a helyére épült fel 1074 után az I. Géza által alapított püspökség első székesegyháza. A katedrális háromhajós templom volt, amelynek keleti szentélyfeje egy sorba rendezett három félköríves apszisból állt, nyugati homlokzatának közepén kriptával ellátott nyugati apszis épült. 1077-ben, I. Géza halálakor már állnia kellett a templom jelentős részének, hiszen a Képes Krónika szerint ide, az általa épített váci székesegyházba temették el az uralkodót. Sírjának maradványai a templom közepén kerültek elő. A sírhelytől nyugatra egy keresztelőmedence alapozását tárták fel. A nyugati kripta mellé utólag, de nem nagy időkülönbséggel építhették fel a templom nyugati toronypárát. A székesegyház szentélye mögött várfal húzódott. Ennek vonalában északabbra épült fel a püspöki palota. Ennek mélyen alapozott kváderfalait Kozák Károly találta meg a ferences kolostor udvarának ÉK-i sarka alatt.

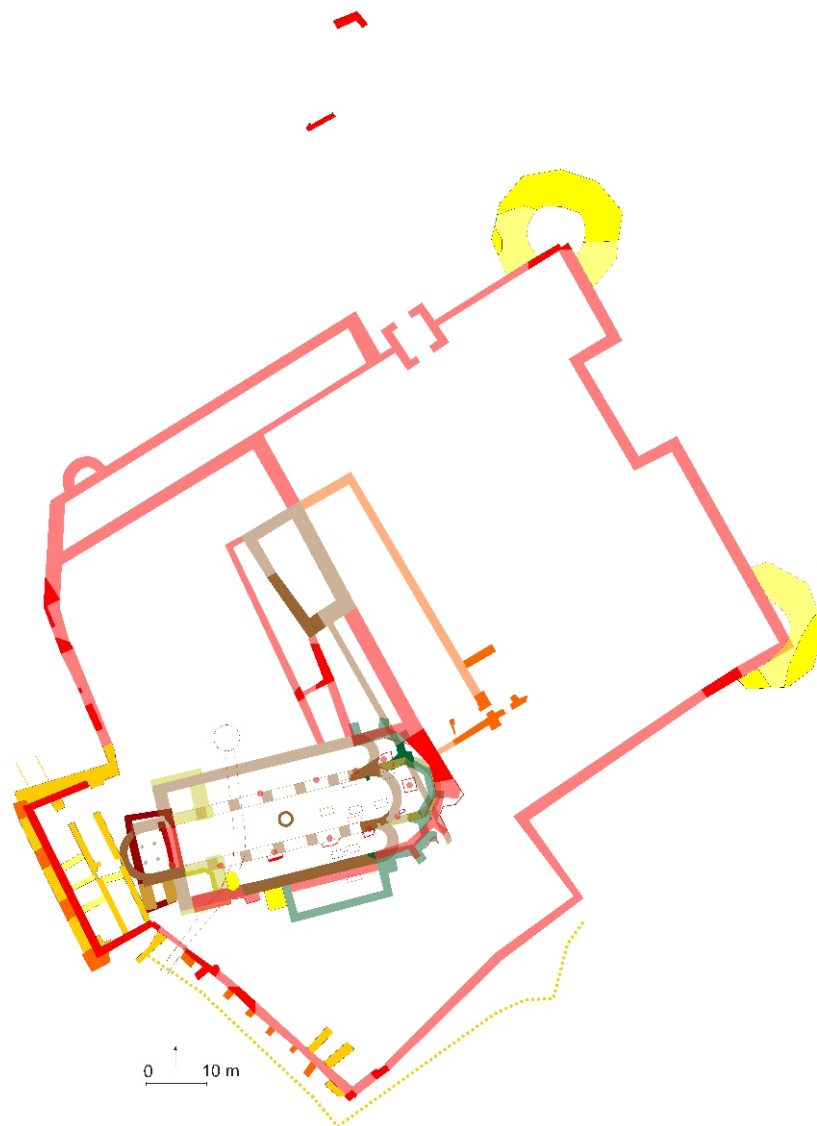
I. Géza király váci székesegyházának úgy a keleti, mint a nyugati szentélyét még a román korban átépítették. Az keleti főapszis alapozásához egy hosszabb, de szintén félköríves záródású főszentélyt építettek hozzá. A nyugati kriptát feltöltötték, a főhajóra néző belső homlokzatát elbontották és helyére egy karzat épült.

A következő nagyobb átépítés már gótikus stílusban folyt. Ekkor a templom keleti szentélyfejét építették át. Bizonyíthatóan az északi mellékszentély kibővítése történt meg. Az apszisnak a belső járószint fölé emelkedő falazatát lebontották, és a kibontott kváderek felhasználásával mögé két boltszakaszos, poligonális záródású, támpillérekkel erősített új szentélyt emeltek. Vannak nyomok, amelyek arra utalnak, hogy az északi mellékszentély átalakítása az egész keleti szentélyfejet érintő nagy átépítésnek csak egyik eleme volt, amelynek során egy sorba rendezett három, támpilléres, poligonális apszisból álló szentélyfej jöhetett létre. Feltehetően a szentély felépítését követően, a 14. században, vagy a 15. század legelején a templom déli oldalára egy kápolnasor is épült.

A székesegyház utolsó nagy átépítése Báthori Miklós püspökhöz (1474-1506) köthető, melyről Galeotto Marzio is megemlékezett. A székesegyház északi oldaláról átlósan a templom nyugati része alatt egy nagyméretű, boltozott téglacsatornát vezettek át. Átépítették a templom délnyugati tornyát, lebontották a templom hajóit elválasztó pilléreket és a teljes szentélyfejet is. A régi oldalfalak között egy későgótikus csarnoktemplomot alakítottak ki, amelyhez új csarnokszentélyt építettek. A székesegyház átépítésével egyidejűleg épült ki a püspökvár új falrendszere, és ekkor építhették át a külső és belső várat elválasztó várfalhoz kapcsolódó reneszánsz püspöki palotát is.

A középkori székesegyház és a mellette emelkedő püspöki palota a tizenöt éves háborúig nagyjából épségben állhatott. Az ekkor megsérült épületet a törökök hasznosították, falai közt egy dzsámit és kialakítottak. A középkori épületek szisztematikus bontását csak az 1720-as években a telket megszerző ferencesek hajtották végre.

- 17. sz.
- 1500 körül
- 1480 körül
- 14. sz.
- 13. sz.
- 1100 körül
- 1074 után
- 11. sz. közepe
- 11. sz. eleje

1. kép Vác Vár alaprajz

Dr. Jernyei Kiss János

A váci székesegyház 18. századi freskóegyüttesének képi programja

A székesegyház Maulbertsch festette freskóegyüttesének középpontjában a Mária látogatását ábrázoló főoltárképen az ég felé forduló, hálaénekét zengő Mária áll. Átszellemült alakja szoros tematikus kapcsolatban van a Szentháromságot imádó mindenszenteknek a kupolában megjelenő képével, hiszen a *Magnificat*ban Isten országának eljövételét és önnön megdicsőülését énekli meg, pontosan azt, amit a mennyezetfreskó ábrázol. A Szűz tehát a vizitáció jelenetében egy jellemzően tridentinus szerepben – a vallásos tapasztalat keresésében példát nyújtva – mint elragadtatott látnok tűnik fel. A főoltárkép így a hagyományoktól eltérően nem a templom címünnepét (Nagyboldogasszony) jeleníti meg, hanem összetettebb, általános hitigazságokra intő és hívői viszonyulásra tanító pasztorizációs szerepet tölt be.

A kupolán az isteni személyek a barokk mennyezetfestészet tradícióit követve láthatók: a Szentlélek galambja a lanternában, Krisztus az Atya jobbán főpapként és közbenjáróként. Mária a mennyei jutalmát elnyerő Istenanya és mint az egyház megtestesítője ül felhőtrónusán a mindenszentek élén hálád adva az Atyának Krisztus megtestesüléséért és a megváltásért. A szentek serege az apostolok, a szüzek, a doktorok, a papok és a szerzetesek, valamint a magyar szentek kórusaira oszlik. A freskó a Mennyei Jeruzsálem lakóit lényegében két nagy csoportba gyűjti: a kupola északi oldalán a mártírok, túldoldalt a papság képviselői vonulnak föl. A boltozat keleti fertályát kitöltő apostolokban, Krisztus legelső, vértanúságot szenvedett papjaiban a két sajtóság egyesül. A keresztény újkor papjaiból, szerzeteseiből és apácáiból szentté avatottak serege az aktuális jelenig vezet el. Ezt a jelent képviseli Istenes Szent János vagy Kalazanci Szent József, annak a két szerzetesrendnek az alapítói, amelyek Migazzi pártfogásával fontos szerepet tölthettek be Vác 18. századi életében. A püspök patrónusa, Szent Kristóf jól láthatóan, az egyházatyáknak a Szentháromság és Mária alatt elhelyezett csoportjában áll. Szent Ágostonra, a *De Civitate Dei* szerzőjére figyel, aki könyve fölött magyarázva mintegy megvilágítja neki a jelenet értelmét. Párbeszédük az ágostoni *civitas* teológiájára, a program egyik ihletőjére utal. E csoportban Szent István vértanú és Assisi Szent Ferenc mint Lotharingiai Ferenc patrónusszentjei, feljebb, Keresztelő Szent János csoportjában Avilai Szent Teréz mint Mária Terézia védőszentje kapott hangsúlyos helyet. A mennyei sereg közepette tűnik fel a székesegyház alaprajzát tartó, portrészerűen ábrázolt építőmester. A templomalaprajzok – a helyi egyház és a helyi történelem szereplőivel együtt – gyakorta megjelennek a 18. századi liturgikus terek mennyezetképein, általában mint az adott egyházi testületnek történeti legitimációt nyújtó mozzanatok. A váci kupolakép ezzel szemben a mindenszentek közé festett alaprajzzal mintegy kiemeli a katedrális történelemből és az ágostoni *civitas* időtlen szférájába helyezi, ahogyan a székesegyháznak a korabeli késő barokk és rokokó építészeti divattal merészen szakító absztrakt formanyelve is az örökkévalóság eszményét szolgálja.

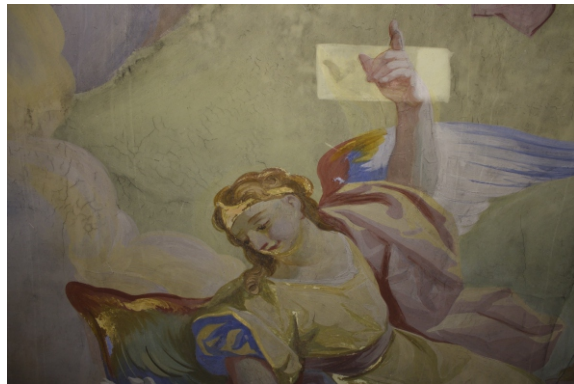
Velledits Lajos

A székesegyház architektúra festésének feltárása és Maulbertsch kupola freskójának állapotfelmérése

A restaurátorok tevékenységét három szóval szokták jellemezni: megismerni, restaurálni, ápolni. Gyakran szóba kerül az is, hogy a restaurálás csak több tudományág együttműködésével valósulhat meg, ezért interdiszciplináris tevékenység.

A restaurálásra váró műalkotások az emberiség kultúrájának pótolhatatlan értékei. A bölcsészettudomány feladata meghatározni a művek korát, annak helyét az adott korszak szellemi áramlatában. Gyakran az alkotások korának és alkotójának személyét is a történeti, vagy művészettörténeti kutatások határozzák meg. Mindezek mellett a művek megismerésének fontos részét jelentik a természettudományos vizsgálatok, amelyek meghatározzák azok anyagait, a romlás okait és a későbbi beavatkozásokról is tájékoztatást adnak. A műalkotások - képek, szobrok, oltárok, stb.- bármilyen gondolatot, vagy művészi értéket testesítenek meg, romlandó anyagokból állnak, ezért elengedhetetlen, hogy minden beavatkozás előtt tisztában legyünk a felhasznált anyagok tulajdonságaival és a készítés technikájával.

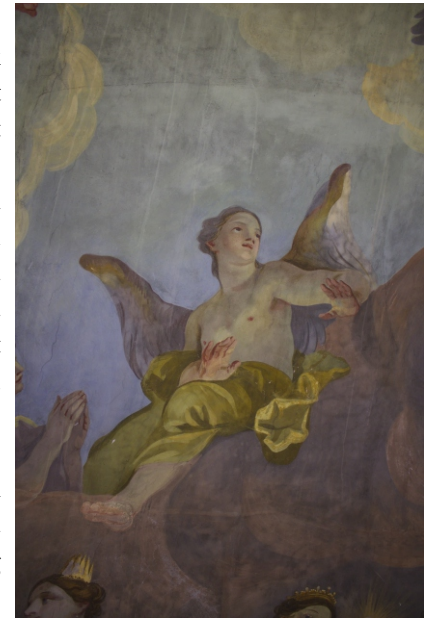
Előadásomban elsősorban a korszerű restaurálás követelményeivel és gyakorlatával szeretnék foglalkozni, s ezen belül is a váci székesegyházban folyó helyreállítás bemutatásával. Jelentős részt kívánok szentelni a freskófestés technikájának ismertetésére, amely a 18. században már jelentősen eltért a reneszánsz mesterek gyakorlatától. Itt már beszélhetünk a Maulbertsch palettáját jellemző színekről, hiszen novemberben már rendelkezésünkre állnak azok a laboratóriumi vizsgálatok, amelyek pontosan meghatározzák a székesegyház kupola felületén előforduló pigmenteket. Reményeim szerint nem csupán

2. kép Gábel arkangyal mutatóujját Maulbertsch kétszer is megfestette

a felhasznált anyagokat tudom bemutatni -mellőzve a festészeti anyagtan száraz tényeit-, hanem a freskófestésnek a kupolában föllelt napi adagjait (giornata), mely által közelebb jutunk Maulbertsch alkotó munkájának megismeréséhez.

Egy külön részben szeretnék foglalkozni az architektúra festők munkájával, mert tevékenységük mindez ideig semmilyen méltatást nem kapott, holott a perspektívaszerkesztéstől a motívumok festéséig jelentős munkát végeztek. Alkotásuk új megoldásokkal lépett túl a rokokó kor lángoló ornamensein.

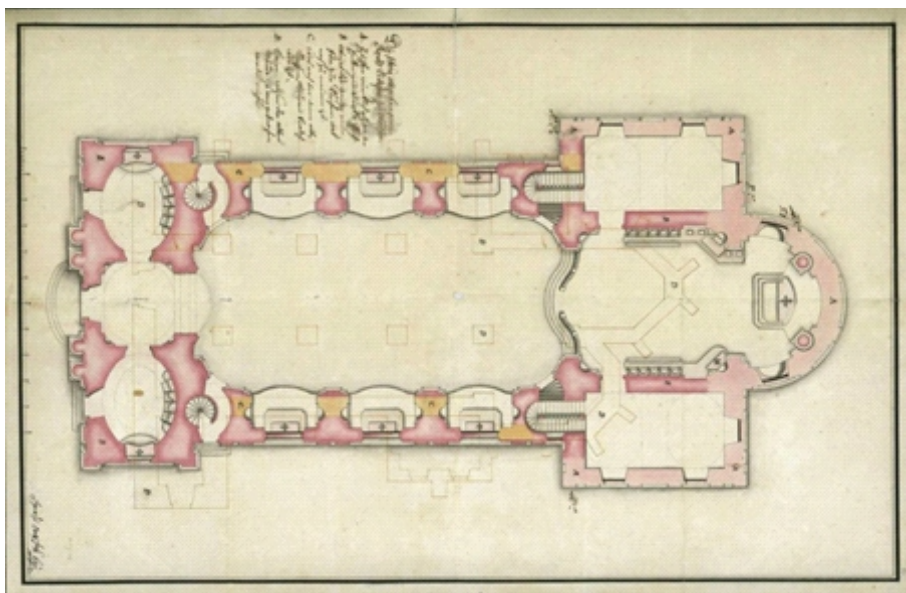

3. kép Az egyik legjobb állapotban megmaradt angyal, a keresztény vértanú szüzek csoportja fölött

Dr. Janotti Judit

A váci székesegyház építészeti értékei

A török kiűzése után a romokban álló középkori székesegyház helyett a mai Március 15. téren álló Szent Mihály templomot használták székesegyháznak. Ezt a középkori templomot, amely a leírások szerint rendkívül rossz állapotban volt, akarták székesegyháznak átépíteni. A Szent Mihály templom átépítésére Althann M. Frigyes püspök 1735-ben végrendeletében 10.000 Ft-ot hagyott. Utóda, Althann M. Károly az építkezést 1752-ben kezdte meg, 1756-ban bekövetkezett halála után az építkezést Forgách Pál püspök folytatta. Ránk maradt az Oracsek Ignác által 1755-ben készített átépítési-bővítési terv. Azonban az 1759-ben váci püspöknek kinevezett Eszterházy Károlynak

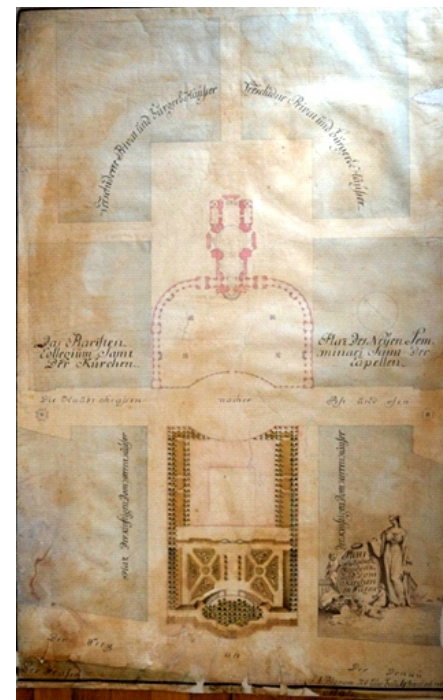

4. kép Oracsek Ignác 1755-ben készült terve a váci Szent Mihály templom újjáépítésére

nagyszabású tervek nemcsak Pilgram építészeti kiválóságát tükrözik, de leginkább Esterházy nosztalgiáját Róma felé. A tervező a megbízója kérésére egy „kis Rómát” akart Vágra varázsolni. Pilgram terve hatalmas térkoncepcióban fogja össze a tervezett székesegyházat a környező térrel és épületekkel. Pilgram a térnek a főútvonalától keletre eső felső részén helyezi el a görögkereszt alaprajzú székesegyházat. Ezt a felső teret két oldalról magánházakból álló épülettömbökkel zárta le.

nem tetszett a szűk, rossz állagú és rossz helyen lévő templom. A munkákat leállította és a megépült falakat 1761-ben lebontatta.

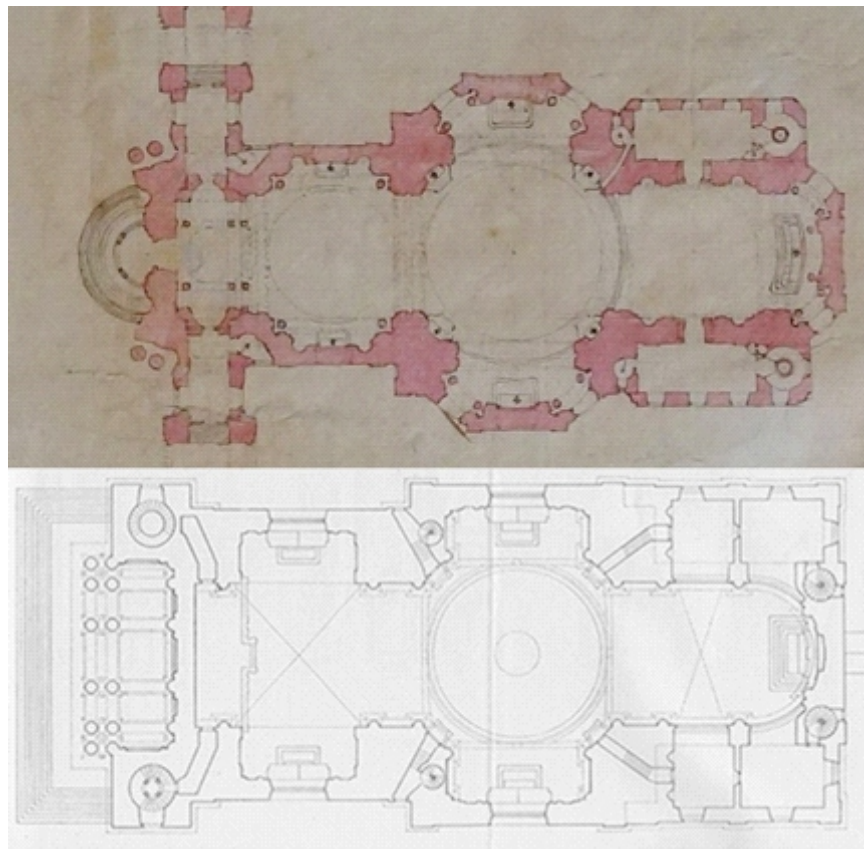
Eszterházy Károly p ü s p ö k a z ú j székesegyház helyének az alsó- és felsőváros között elterülő, beépítetlen üres területet választotta. A templom tervrajzainak az elkészítésével F. A. Pilgram alsó-ausztriai építőmestert bízta meg 1760-ban. Eszterházy Pilgramot „a rómaiak épületeit saját tapasztalatából ismerő építész”-nek nevezi. A

5. kép F. A. Pilgram: A váci székesegyház terve. Helyszínrajz.1760-61

A két nyugati toronnyal tervezett székesegyházból félköríves lépcső vezet le a térre. A csarnok nyugati szabad oldalán homorúan ívelő bábos korláttal zárul. A székesegyház előtti teret íves alaprajzú kollonádos oszlopcsarnok zárja körül. A terv jobb oldali alsó sarkában a mester szignója látható: „F. A. Pilgram (A terv Pilgram halálának megkezdett tereprendezés elkezdődött a templom halála után az építkezést irányította. Eszterházy Károly egri püspöknek nevezik ki, de alapkőletételen még részt vesz. szentelték. Eszterházy Károly Migazzi Kristóf váci püspök elvetette és Isidore készítetett. Bár Canevaletől a püspök több ízben is székesegyháznak Canevala a felszentelésére kiadott hogy az elkészült tervezője, Oswald testvér a feldíszítője.

A Pilgram-féle terv és összevetéséből kitűnik, hogy a megkötötte Canevale kezét, szentélyre vonatkozóan. A Pilgram terve szerint maradt, azonban Canevale munkája. A kialakítása a korai magyar példány. A belső piarista szerzetes munkája is felfedezhető. A székesegyház felszentelését 1772. augusztus 15-én, Nagyboldogasszony ünnepén maga

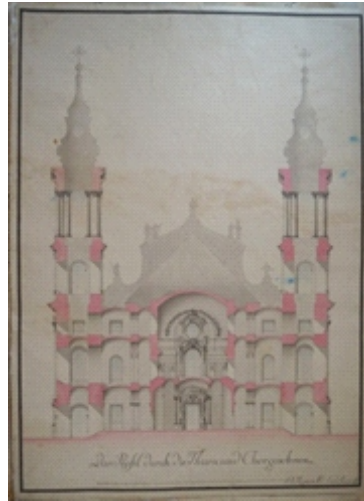
6. kép F. A. Pilgram: A váci székesegyház terve. A helyszínrajzból kinagyított alaprajz

NO Land bau Ig Inv et del 1761.” évében készült.) Az 1760-ban után 1761. márciusában alapozása. Pilgram 1761 októberi pallérja, Hausmann János püspököt 1761. november 10-én az 1762. május 24-i ünnepélyes A székesegyházat Szűz Máriának távozása után elődje munkáját folytatta, aki Pilgram terveit Canevaleval új terveket származó terv nem maradt fenn, hangsúlyozta, hogy a tervezője. A székesegyház emlékiratában Migazzi azt írja, székesegyháznak Canevale a kivitelezője, Maulbertsch a

a templom mai alaprajzának az már megkezdett építkezés erősen különösen a körítő falakra és a szentély és a két sekrestye homlokzat és a belső kialakítás székesegyház homlokzati klasszicizmus egyedülálló kivitelben Oswald Gáspár

Migazzi Kristóf bíboros végezte, nagy ünnepek között.

A Pilgram tervei alapján késő-barokk stílusban megkezdett, majd Canevale által koraklasszicizáló stílusban befejezett Váci Székesegyház a nagy egyházi központok egyik kiemelkedő alkotása. A templom külső klasszicizáló és a belső barokk megjelenése komoly építészettörténeti jelentőséggel bír. Különös műemléki értékű és művészeti jelentőségű a templom belső építészeti kiképzése és berendezése: a Maulbertsch által festett kupola és főoltár freskója, a vörösmárvány mellékoltárok és azok táblaképei, a kupolatér középpillérein álló orgonakarzatok és szószékek a templom építési periódusában készültek, magas művészeti színvonalon. Különös figyelmességre vall a négy vörös-fekete márvány emléktábla elhelyezése, amelyek emléket állítanak az új váci székesegyház felépítésében munkálkodó püspököknek: Forgách Pál, Althann M. Frigyes, Althann M. Károly és Migazzi Kristóf püspököknek, még úgy is, hogy az előző három püspök a mai székesegyház építésében konkrétan nem vett részt. Canevale építészeti érzékenységét dicséri az a tény is, hogy a szentély előtti térben felhasználta egy korábbi reneszánsz kőmellvéd töredékeit.

7. kép A templom Pilgram-féle tervén a főhomlokzat metszete, 8. kép a Canevale-féle homlokzat egy rézmetszeten 9. kép az elkészült homlokzat Lux Géza felmérési tervén A székesegyház felújítási terveit a 3h Építésztervező Iroda, Csillag Katalin és Gunther Zsolt vezető építésztervezők készítik. A tervezési program alapján megújulnak a templom külső homlokzatai, tetőszerkezete és tetőfedése, mozgássérült bejárat és az északi toronyaljban WC-helyiségek készülnek. A templom belső terei is felújításra kerülnek, az építészeti díszítések, díszítőfestések, freskók, értékes berendezések restaurálásra kerülnek.

Hubayné dr. Horváth Nóra – Gecséné dr. Tar Imola 250 év a váci püspöki kert és a Székesegyház tér történetében

A váci Schusztter Konstantin tér és a Nagyboldogasszony székesegyház barokk műemlékegyüttese országos jelentőségű kultúrtörténeti és építészettörténeti érték, műemlék. A nagyszabású szakrális tér szervesen kapcsolódik a püspöki rezidenciához és annak kertjéhez. Az elmúlt csaknem 250 év alatt huszonegy püspök, illetve kormányzó alakította, fejlesztette az együttest. Az előadás anyaga a kert és a tér történetét állítja párhuzamba. Történetük korszakait az 1. ábra foglalja össze.

A váci székesegyház körül elterülő két hektáros, tudatosan tervezett, monumentális tér országos jelentőségét az adja, hogy máig megőrizte a nagyszabású barokk térkompozíciót, eredeti térfalait és a tér, valamint a körülötte elhelyezkedő épületek egyházi hasznosítását, szakrális jellegét. A püspökkert szintén kevés barokk eredetű történeti napjainkig fennmaradt fénykori eredeti funkciója.

A váci püspöki palota és a egybefonódó története a csaknem tartó tervezés időszakával építésének gondolata ugyanis már püspöksége idején (1718-1734) püspöki palota alatti, kuriózumnak pincerendszer építését is a gödrök Károly püspök 1761-ben kezdett irányban kettéosztó palánk és árok pincéjével szemben a püspöki területének kisajátításába és felszentelésére tíz évvel később, Migazzi Kristóf második püspöksége (1762-1786) alatt, 1772-ben került sor. A székesegyház körül a tér ekkor még üres volt, csak a székesegyház előtti négyzet alakú térrészt vették körbe szabályos ritmusban lerakott kőtuskók. Az 1775-re felépült püspöki palotához barokk kert tartozott, mely akkoriban még csak a mai felső kertrészre terjedt ki. Ebben a korszakban létesült a püspökkert székesegyház felőli díszes kerítésfala is, valamint a Petróczy utcai támfal a sarokbástyával, melyek napjainkig fennmaradtak.

Az 1810-es évek elején a püspökkert kibővült az alsó kertrésszel és felépült a Duna menti kerítéstámfal. Kámánházy László püspöksége idején (1808-1817) a kert egésze megújult és a tájképi stílusra jellemző kerti építményeket helyeztek el benne. A kert alaprajzi elrendezése ebben az időszakban feltehetően a korai tájképi kertekre jellemző kialakítást mutatott. E korszakból származik az a felső és az alsó kertet elválasztó támfal és a két kertrészt összekötő rámpás út. Több mint fél évszázados stagnálást követően, a 19. század közepén a

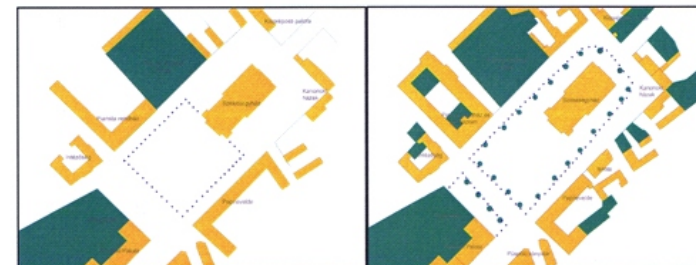
1. ábra A váci Székesegyház körüli tér és a Püspöki palota kertjének kerttörténeti korszakai (saját készítésű ábra)

kiemelkedő érték, mivel azon kertjeink egyike, amelynek legnagyobb kiterjedése és

püspöki székesegyház öt évtizeden át (1718-1762) kezdődött. Az új székesegyház Althann M. Frigyes felmerült, és ő kezdte el a számító kétszintes kiásatásával. Eszterházy bele a Vácot kelet-nyugati mellett, a püspöki palota székesegyház építési építésébe. Az épület

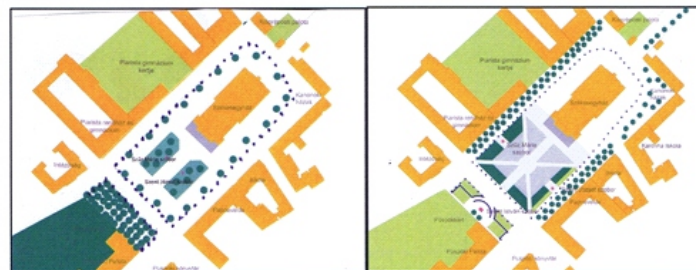
székesegyház melletti és mögötti térrészeket Gasparik Kázmér kanonok rendeztette. A térre került újabb 33 kőtuskó vasláncokkal összekapcsolva, ezek egy része ma is a teret határolja. A székesegyház előtti részen a főbejárat tengelyében, valamint átlós irányban utakat jelöltek ki. Ezzel egy időben a püspökkert tovább bővült a Duna mentén déli irányba. Peitler Antal püspöksége alatt (1859-1885) a kertet olaszországi példák hatására fényűző díszkertté fejlesztette, az érett tájképi kertekre jellemző újabb kerti építményekkel, valamint délszaki növényekkel díszítette. Peitler püspök tette meg az első lépéseket a székesegyház körüli tér zöldítésére is, amikor körbefásította a teret.

A 19. század végén Schusztér Konstantin püspök a székesegyház előtt két szabályos zöldfelületet alakíttatott ki. A püspökkertet egyszerűsítette, haszonkerti részeket létesített, és újjáépíttette a Petróczy utcai kovácsoltvas kerítést, amely máig fennmaradt. A sarokbástyára helyeztette a napjainkban a Duna parti sétányon álló zenepavilon. Csáky Károly püspöksége alatt (1899-1919) folytatta a székesegyház előtti tér parkosítását. A 20. század első éveiben állíttatta a főbejáratl szemközti sétány mentén a Szűz Mária és a Szent József szobrokat. Ugyancsak Csáky Károly püspök nevéhez kötődik a püspökkert újabb bővítése, ezzel 1907-ben a kert elérte legnagyobb, ma is meglévő, 1,3 hektáros kiterjedését. Csáky Károly püspök 1907 és 1910 között az egész kertét historizáló stílusban alakíttatta át. Felépíttette a pálmaházat és új teraszos kertrészt létesített a palotától a Duna felé eső részen. A kertet ekkoriban szökőkutak, díszes virágkiültetések, dézsába ültetett délszaki növények és nyírt örökzöldek díszítették. A II. világháborúig megmaradt ez a kertstruktúra, csak elemei egyszerűsödtek. A kert ennek a historizáló korszaknak a nyomait őrzi leginkább, faállományának legidősebb példányai is ebből az időszakból származnak. Az 1930-as években Hanauer Árpád püspök és Vác városvezetése együttes erővel jelentős átalakításokat végeztetett a Székesegyház téren. A zöldfelületeket megszüntették és ismét egy nagy

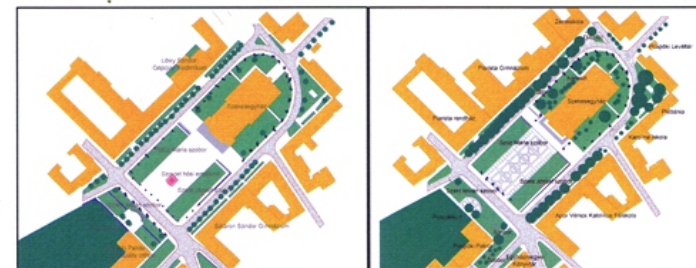
3. Stagnálás korszaka 1787-1859

4. A körbe fásított tér korszaka 1859-1891

5. A parkosított tér korszaka 1891-1933

6. Az átlós útrendszer korszaka 1933-1945

7. Szocialista emlékművek korszaka 1945-1989 8. A rendszerváltástól napjainkig 1989-2021

2. ábra: A váci székesegyház körüli tér alaprajzi változásai (saját készítésű ábra)

fátlan felületet hoztak létre a főbejárat előtt, a székesegyház tengelyében és átlós irányban sétányok létesültek. A tér szélei felé zöld sávokat alakítottak ki és a két szent szobrát jelenlegi helyükre helyezték át. A tér szegélyén kettős ostorfa fasort ültettek (a belső fasor ma is megvan). A püspökkerttel szomszédos térrészen a kerítés előtt íves és egyenes szakaszokból álló támfalat és a püspökkert díszes kapujához vezető rámpás feljárót alakítottak ki Váczy-Hübschl Kálmán tervei szerint. 1939-ben a székesegyház tengelyében állították fel Szent István szobrát. A püspökkert kerítése előtt álló vérbükkök és tiszafák is ebből a korszakból származnak. A II. világháború után a rendszerváltozásig a székesegyház terének elrendezése, elemei a politikai változások szerint módosultak. 1946-ban a tér közepén helyezték el a szovjet katonai emlékművet, amelyet 1956-ban ledöntöttek. 1957-ben új emlékmű létesült a régi helyén. A tér ekkor kapta ma is látható téglalap alakú, hosszanti elrendezését. A püspökkert előtti térrészen az 1960-as években megszüntették a rámpát és a Szent István szobrot mai helyére tették át. 1989-ben a szovjet katonai emlékművet lebontották, a tér új díszburkolatot kapott. A 20. század második felében a püspökkert az átalakítások következtében fokozatosan elvesztette historizáló díszének nagy részét, szerkezete egyszerűsödött, növényállománya leromlott, besűrűsödött. Az 1970-es években alakult ki a kert mai úthálózata. Napjainkra a püspöki kert eredeti szerkezete csak nyomokban ismerhető fel, a fák többsége elöregedett, sokuk kipusztult. A székesegyház körülöttei tér alaprajzának változásait a 2. ábra foglalja össze. (Az előadásanyag Hubayné dr. Horváth Nóra – Gecséné dr. Tar Imola (2020) „A váci püspökkert kerttörténeti tudományos dokumentációja”, valamint „A váci Konstantin tér (székesegyház körüli tér) kerttörténeti tudományos dokumentációja” c. tanulmányok felhasználásával készült.)

Vác Városért Alapítvány 2600 Vác, Migazzi tér 4.

